

ההצלחה החדשה-ישנה של ארדואן

מאת ד"ר אפרת אביב

מבט מבס"א, מס' 2,201, 13 ביוני 2023

תקציר: למרות הבעיות הכלכליות החמורות של טורקיה, האינפלציה הגבוהה וצניחת הלירה הטורקית, נבחר ארדואן לכהונה שלישית כנשיא, כהונה שתאריך את תקופת שלטונו לרבע מאה. ארדואן ניצח בדוחק את מועמד האופוזיציה קיליצי'דראולו בסיבוב השני ב-28 במאי. ישנן סיבות רבות לפופולאריות של ארדואן, חלקן קשורות בדיכוי האופוזיציה, חלקן בזריית פחד על ההמונים, חלקן במתן הטבות על אף המצב הכלכלי הקשה, וחלקן קשורות לאישיותו ולתהליכים חברתיים בטורקיה. אך אף אחד מגורמים אלו לא יהיה חזק מספיק להשאירו בשלטון אם הרזרות הכלכליות ימשיכו להצטמצם.

לאחר שהבחירות לפרלמנט הוכיחו את הצלחת מפלגת ה-AKP, ניצח ארדואן את יריבו קיליצי'דראולו בסיבוב הבחירות השני ברוב של 52 אחוזים ונכנס לעשור השלישי להנהגתו.

הניסיונות להבין את סוד הצלחתו של ארדואן אשר פעם נוספת הביס את תחזיות הסקרים, רבים ונבחנים מזוויות שונות. קשה לשים את האצבע על סיבה מרכזית אחת ונראה כי להצלחה זו יש מספר גורמים אשר אינם קשורים בהכרח אחד בשני או בארדואן עצמו. כדי להבין את האיש או את התופעה המכונה לעיתים "ארדואניזם", חשוב להכיר [בתהליכים העוברים על החברה הטורקית](#). בעשור וחצי האחרונים, ציבור הבוחרים הטורקי הפך לאומני מאוד. מפלגת הימין הקיצוני MHP, בעלת בריתו של ארדואן, קיבלה עשרה אחוזים מהקולות, למרות העובדה שקולות הלאומנים התחלקו בין מפלגתו של ארדואן, MHP, İyi Parti AKP, ואחרים. מדובר במספר לא קטן. החברה הטורקית עוברת תהליך של הקצנה על רקע לאומני, לאומנית דתית אבל גם לאומנות חילונית, ואת תוצרי תהליך זה נראה עוד כמה שנים.

סיבה נוספת [להצלחתם של ארדואן ומפלגתו היא](#) השליטה של מפלגת AKP וארדואן על כלי התקשורת, על הרשתות החברתיות, על אישורי הפגנות וקמפיינים, על העברת והזרמת תקציבים מחד גיסא ועל מניעתם ממתנגדיהם מאידך גיסא, הפחדת יריבו הפופולריים ביותר בתיקים משפטיים או כליאה, שימוש במשאבי המדינה כדי לפנות לבוחרים בעוד ניסיונותיו של יריבו להעביר את המסר שלו נבלמו ללא הרף (לדוגמה, בחודש אפריל, קיבל ארדואן 32 שעות שידור בשידור המדינה, בעוד שיריבו קיבל רק 32 דקות, או העובדה כי נמנעה מקיליצי'דראולו האפשרות לשלוח הודעות טקסט לאזרחים בעוד ששרי AKP עשו זאת באופן חופשי). שליטה זו הטתה את החברה לטובת ארדואן והכתיבה את הניצחון. השליטה הכמעט מוחלטת הזו הצליחה לפגוע באופוזיציה בכלל

ובקיליצי'דראולו בפרט באמצעות הצגתם כמשתפי פעולה עם טרוריסטים ובדלנים (כורדים) וכתומכי ומקדמי "אג'נדה להטבי"ת". בנאום הניצחון שלו ברובע איסטנבול באוסקודר טען ארדואן שהאופוזיציה מקדמת זכויות להטבי"ם, דבר המתפרש כחיזוק הקשר אחר הפלג הדתי-שמרני בחברה הטורקית: "בתרבות שלנו, המשפחה היא קדושה. אף אחד לא יכול להתערב. אנחנו נחנוק את כל מי שיעז לגעת בו", אמר לתומכיו. עוד במסע הבחירות שלו טען ש"הגנה על מוסד המשפחה הוא בראש סדר העדיפויות שלנו. איננו יכולים להסכים לכפיית אורחות חיים סוטים כמו להט"ב בשם החופש" ואף הציג את האופוזיציה כ"פרו-להטבית". השיוך הזה בין האופוזיציה לבין "אויביה של טורקיה" מבפנים (לטענת ארדואן, כל קול לאופוזיציה הוא עוד כדור הפוגע בחייל הטורקי), יצר את הדיסוננס הברור בין "הטובים" (תומכי ארדואן) והרעים (מתנגדיו) מה שגרם לאזרח לשאול את עצמו מהם עקרונותיו ברמה של בחירה בין שחור ללבן. היכולת של ארדואן להציג כך נושאים מורכבים סייעה לו להעביר את מסריו בפשטות ולדרוש מהאזרח לבחור לכאורה בין טוב לרע.

אי אפשר להתעלם מהיכולת הוורבאלית והרטורית של ארדואן, אותה יכולת שסייעה לו לקבל קולות אפילו באזורים בהם הכתה רעידת האדמה בפברואר 2023. חומרת רעידות האדמה וההשפעות שלהן לא הביאו לזעזוע בקרב התושבים בחלק מהאזורים בעיקר הודות להסברים ולנאומים שהבטיחו שהאחרים יענשו, ולוו בהבטחות לדיור ולמקומות תעסוקה. היכולת של מנהיגים בדמוקרטיית לחטוא אך לזכות לפופולריות עממית למרות זאת, היא סכנה דמוקרטית מדאיגה, אשר מהדהדת גם מחוץ לטורקיה ומלמדת דבר או שניים על האופי האנושי.

יש לציין, כי דיבידנדים מטעם ארדואן ניתנו עוד לפני הבחירות, כך למשל ארדואן העלה את שכר המינימום ואף נצפה מחלק כסף במזומן למצביעיו ביום הבחירות. הוא הבטיח לבטל את המשכנתה ואת תשלומי הארנונה. ההטבות הכספיות שניתנו לבוחרים במהלך הקמפינים וביום הבחירות, לא נתפשו בקרב האנליסטים שניבאו את נפילת ארדואן כגורם חזק מספיק בכדי לכפר על הניהול הכלכלי הכושל של המדינה וחשיפת שחיתויות. יותר מזה, מיליוני אנשים המסתמכים על סיוע ממשלתי למחייתם חששו לאבד את ההטבות מהמדינה אם קיליצי'דראולו יעלה לשלטון, מסר שהודגש בקמפיין של ארדואן.

למותר לציין את התמיכה שקיבל ארדואן (גם אם לא במאת האחוזים) מצד המגזר הדתי בטורקיה. הנושא הדתי-תרבותי, בהמשך למסעות הבחירות הקודמים של ארדואן, היה סיבה חשובה בהצבעות עבורו, אבל אין מדובר רק בעניין דתי: לאורך השנים הציג ארדואן את מפלגתו כקורבן של האליטיזם הישן, כאנדרדוג. אותם חילופי אליטות ממשיכים לגמול עמו חסד ולהכיר תודה על המהפך שביצע בטורקיה ואשר מאפשר למגזר הדתי גישה נוחה למודרניות ולנתיבים לכוח כלכלי ופוליטי, זאת אל מול החרדה ההיסטורית המושרשת מאובדן המעמד הציבורי אותה חוו במשך עשרות שנים. חברי מגזר זה מתקשים לוותר על הגישה והכוח שזה מכבר זכו להם ולכן נותרים נאמנים לארדואן.

ארדואן הוא מנהיג פופוליסטי, מוכשר ביותר בהתחברות לבוחריו, יודע להזין את העם בזיכרונות הקולקטיביים של החלקים המוחלשים בתקופות שקדמו לו, זיכרונות של מצוקה חברתית וקורבנות תרבותית. יכולתו לתרגם זאת לתמיכה פוליטית, כמו גם סמלים קולקטיביים, כמו כיסוי הראש או המאבק בכורדים ובלהט"בים היא בין הסיבות שהובילו להצלחתו.

באופן אבסורדי, ארדואן מציג עצמו כאיש החזק, המושיע היחיד שיכול להציל את החברה הטורקית מאותן בעיות שהוא עצמו מייצר או עוזר לייצר. הוא עושה זאת תוך ניצול החרדות הקיומיות (כלכלה, דיור) והביטחוניות שהוא אחראי להן. במצב של חוסר

וודאות, אנשים רבים מעדיפים דמות חזקה ואפילו אוטוריטרית, שכן היכולת לשלוט בהמונים מאפשרת להזיז דברים מהר.

המוסדות הטורקיים כמו מערכת המשפט והחוק, הצבא וכיו"ב ממשיכים לאבד עצמאות ולהיות מאוישים על-ידי תומכי ה-AKP. האופוזיציה, ובעיקר מפלגת CHP שהוכיחה שאף כשהיא מצרפת אליה בעלות ברית בעלות אידיאולוגיות שונות וסותרות אינה מצליחה לכבוש את הלבבות, תצטרך לשאת בתוצאות האיחוד הזה ולהיות מפולגת יותר ולפיכך חלשה יותר. חוסר הכשירות של האופוזיציה המבולבלת והיעדר מנהיג בעל שיעור קומה דומה היו אחד הגורמים המשמעותיים בהצבעה לארדואן, מנהיג המייצג יציבות שלטונית מזה כעשרים שנה, עניין שנוצל היטב להעמקת החרדה ממנהיג חלש בחברה הטורקית. ולמרות הכל, ייתכן שאם ייגמרו הרזרבות הכלכליות לממשלה ועזרה כספית לא תוגש כפי שהיה עד כה, הפופולריות של ארדואן תצנח וכל הגורמים שהוזכרו כתורמים להצלחתו, לא יועילו.

ד"ר אפרת אביב היא חוקרת בכירה במרכז בס"א ומרצה בכירה בחוג להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן.